

Hoe pakken onze scholen het afstandsleren aan?

2020 was het jaar waarop niemand voorbereid was. Tijdens de eerste twee weken van maart groeide de pandemie uit van een vage dreiging tot een totale lockdown. Ook het onderwijs werd in snelheid gepakt. Scholen moesten van de ene week op de andere lessen vanop afstand organiseren, ouders op de hoogte brengen en kinderen online krijgen die soms geen toegang hadden tot het digitale of bepaalde digitale skills misten.

Dat moest allemaal vanop afstand en allemaal tegelijk. De scholen schakelden in overdrive om te communiceren met leerlingen, ouders en het eigen team – en dat terwijl ze zelf nog bezig waren om de nieuwe regels te ontcijferen. Hoe hebben ze het ervan afgebracht? Welke logistieke problemen ondervonden ze? Kregen ze iedereen aan boord, en hoe? Daarover gaat dit rapport.

We beschrijven de resultaten van 156 enquêtes, afgenomen bij scholen uit de nederlandstalige gemeenschap in het lager en secundair onderwijs, gespreid over alle netten en onderwijsvormen. 20 scholen namen de tijd om hun ervaringen met het afstandsonderwijs te delen in een uitgebreider interview (lijst in bijlage). De bevraging liep in september en oktober 2020, en de interviews werden afgenomen in november en december 2020. Zowel de kwantitatieve als de kwalitatieve resultaten komen hier aan bod. Mediawijs voerde de survey uit in samenwerking met Telenet en met de steun van het Departement Onderwijs. De Vrije Universiteit Brussel nam de interviews op zich.

De structuur van dit rapport volgt grotendeels die van de vaak genoemde uitdagingen. Alles begint natuurlijk bij het contact met leerlingen en ouders. Werd iedereen bereikt? De logistieke kant van het verhaal speelde daarin een belangrijke rol, dus we gaan in op de internettoegang en de nieuwe digitale platformen. Konden de kinderen en jongeren daarmee overweg? Maar net zo goed: hoe zat dat met de leerkrachten?

Daarna hebben we het over de onvermijdelijke sociale impact van het afstandsleren. Opnieuw was corona daar een spelbreker voor zowel de jongeren als hun leerkrachten. Een helder ICT-beleid van de school kon alvast helpen om een stuk van de logistieke frustraties weg te nemen. Maar hadden de scholen dat allemaal en volstond het om een dergelijke crisis de baas te kunnen?

We sluiten af met 'best practices' vanuit de concrete ervaringen van de bevraagde scholen. Zo wordt dit verslag hopelijk ook een bron van inspiratie.

**Oprecht applaus
gaat naar alle
deelnemende
scholen voor hun
medewerking
tijdens hectische
tijden. Het zijn
hun ervaringen,
inzichten en
praktijken die
ons een beter
inzicht gaven in de
uitdagingen van het
afstandsonderwijs.
Bedankt!**

INHOUD

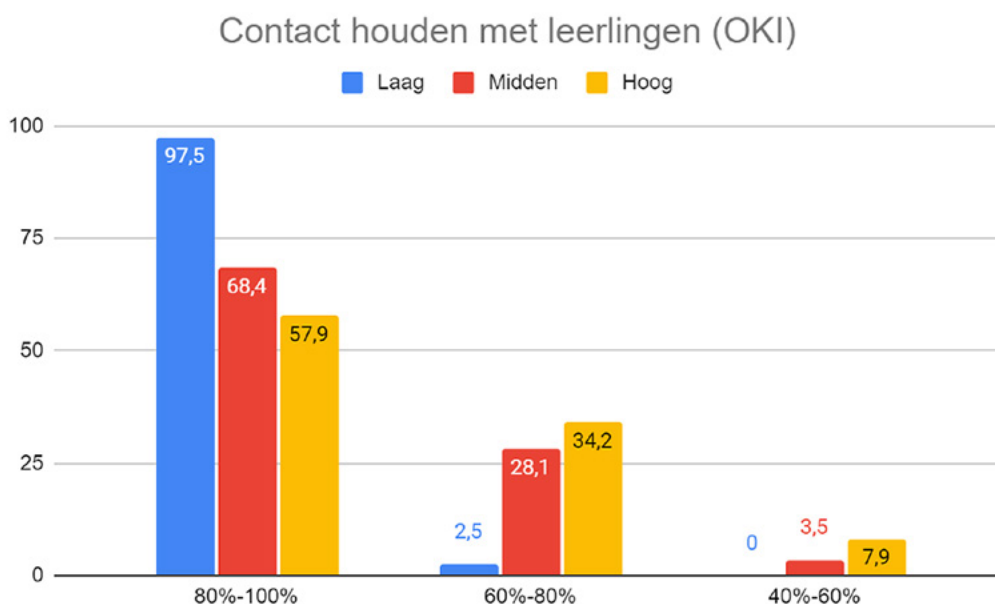
- 1. WERD IEDEREEN BEREIKT?**
DE LOCKDOWN EN HET NIEUWE CONTACT MET DE LEERLINGEN
- 2. GERAAKTE IEDEREEN ONLINE?**
DE INTERNETVERBINDING EN ANDERE LOGISTIEKE DREMPELS
- 3. HOE PAKTEN ZE HET PRAKTISCH AAN?**
DE LOGISTIEKE ORGANISATIE VAN HET AFSTANDSLEREN
- 4. KON IEDEREEN MEE?**
DE DIGITALE VAARDIGHEDEN VAN LEERLINGEN, OUDERS EN LEERKRACHTEN
- 5. WAT WAS DE EMOTIONELE IMPACT?**
DE SOCIALE DIMENSIE VAN HET AFSTANDSLEREN
- 6. HADDEN DE SCHOLEN EEN BELEID?**
DE ICT-COÖRDINATIE EN HET BELEID OP SCHOOL
- 7. BRACHT DE CRISIS OOK IETS NIEUWS?**
NIEUWE PRAKTIJKEN OP SCHOOL GEÏNSPIREERD DOOR HET AFSTANDSLEREN
- 8. WAT KUNNEN SCHOLEN LEREN VAN ELKAAR?**
ENKELE VOORBEELDEN VAN GOEDE PRAKTIJKEN

1. WERD IEDEREEN BEREIKT?

DE LOCKDOWN EN HET NIEUWE CONTACT MET DE LEERLINGEN

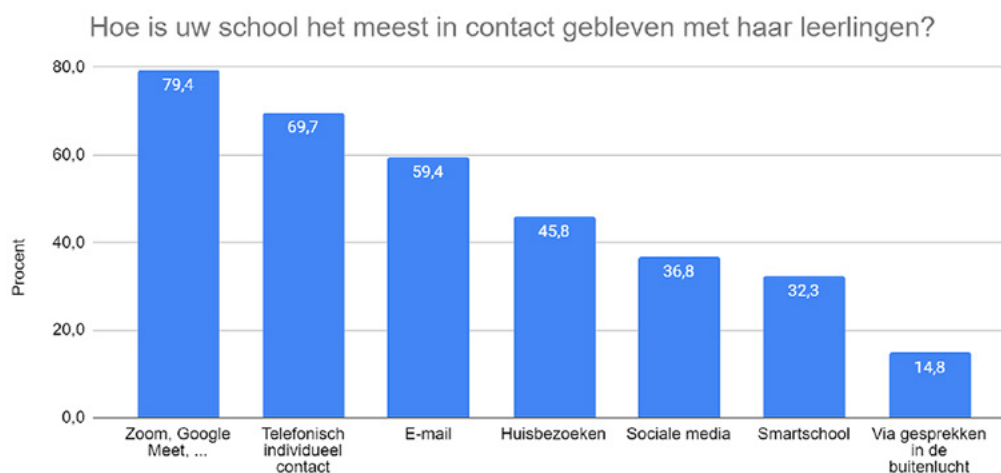
70% van alle scholen is erin geslaagd om contact te houden met zo goed als alle leerlingen. 25% van de scholen kon 60% tot 80% van haar leerlingen bereiken. Amper 5% moest het met minder stellen. Opvallend is dat **scholen met een lage Onderwijs Kansarmoede-Indicator (OKI)** significant meer leerlingen bereikten dan scholen met een gemiddelde of hoge OKI. Onderstaande figuur maakt dat verschil duidelijk.

Ook scholen uit het **buitengewoon onderwijs** hadden meer moeite om met al hun leerlingen contact te houden tijdens de lockdown. 40% bereikte 80% tot al zijn leerlingen. 45% bereikte maar 60% tot 80%. Het verschil met het reguliere basisonderwijs en secundair onderwijs is frappant, aangezien scholen daar respectievelijk in 76% en 71% van de gevallen met al hun leerlingen in contact bleven.

Leerkrachten bereikten hun leerlingen vaak digitaal via Zoom, Google Meet en de andere **digitale platformen**, maar ze hebben aanvullend ook andere wegen benut:

Scholen die hoger scoren op de OKI belden vaker individueel met leerlingen (84%), deden meer huisbezoeken (63%) en zochten meer contact via sociale media (63%). Direct telefoneren met leerlingen was bij de scholen die laag scoren op de OKI dan weer een stuk minder gebruikelijk (53%).

OORZAKEN VOOR PROBLEMEN

Waarom werden sommige leerlingen niet bereikt? Daar noemen de scholen vooral de omstandigheden thuis. 29% van de scholen rapporteert een **moeilijke thuissituatie** die het lastig maakte om een brug naar de leerlingen te slaan. Het liep opvallend vaker mis bij scholen met een gemiddelde (33%) of hoge OKI (35%). 19% van de scholen rapporteren ook het gebrek aan digitale vaardigheden bij de leerlingen zelf. Sommigen hadden te weinig digitale vaardigheden om te communiceren via het online platform of ze geraakten er niet voor gemotiveerd. Dat gebrek aan motivatie is dan weer een factor die beduidend

vaker genoemd wordt door de scholen met een lage en gemiddelde OKI.

Bij sommige bevroegde scholen was het een hele uitdaging **om de ouders digitaal te bereiken**. Dit was vooral het geval bij de lagere scholen in een stedelijke context, waar meer leerlingen van diverse nationaliteiten schoollopen. De leerkrachten kregen daar vaker te maken met ouders die vaak wisselen van gsm-nummer of die geen e-mailadres hebben. Het was een uitdaging om deze ouders te bereiken, nog meer om hen mee te krijgen op het platform waarmee de leerkracht wilde werken.

VERSCHILLENDE OPLOSSINGEN

De scholen zochten daar natuurlijk **oplossingen** voor. Zo nodigde school 16 de ouders uit op school om alle bundels daar op te halen. Ze kregen daar ook de vraag om hun actieve mailadres te noteren. School 1 zocht naar het meest toegankelijke platform voor ouders en koos daarom voor Facebook Messenger om het contact te onderhouden. Het voordeel was niet alleen dat de meeste ouders het platform al goed kenden, maar ook dat er een automatische vertaalfunctie in zit. Dat bleek handig voor anders-talige ouders die inkomende en uitgaande berichten vlot konden vertalen. Het verlaagde de drempel heel doeltreffend. Elke leerkracht gebruikte een apart "jufprofiel" op Facebook, zodat de ouders persoonlijk met hen konden communiceren.

Enkele scholen hadden het moeilijk om de ouders op het juiste platform te krijgen omdat die de technische vaardigheid misten. Dan schakelden ze over op andere **tools die wel toegankelijk waren**. *"We hadden afgesproken om met Teams te werken voor de ouders, maar voor sommigen was dat te complex. We zijn binnen de week geschakeld naar WhatsApp, dat is het populairste bij de doelgroep die niet zo mediawijs is."* (school 15)

Secundaire scholen zetten vooral in op het bereiken van de leerlingen zelf. Sommige leerlingen waren merkbaar **minder gemotiveerd** in die nieuwe context, waardoor ze bijvoorbeeld niet online kwamen op de afgesproken momenten. Hierdoor worden momenteel in de meeste bevraagde secundaire scholen ook aanwezigheden opgenomen bij de leerlingen die thuisonderwijs volgen. *"Je merkt hier en daar inderdaad leerlingen die niet aanwezig waren. Je merkt ook bijvoorbeeld leerlingen die vanuit hun bed de les volgen, en dat is bijvoorbeeld één van die*

reden waarom nu aanwezigheden worden opgenomen." (school 2).

EXTRA INSPANNINGEN

Een constante bij alle bevraagde scholen was dat ze uitzonderlijke inspanningen leverden om hun leerlingen te bereiken. Ze aarzelden niet om ouders en leerlingen herhaaldelijk op te bellen en deden corona-proof **'drempelbezoeken'** om ter plaatse te checken hoe het met hen ging of om de leerbundels met materiaal af te geven. Wanneer leerlingen online hun motivatie verloren leken te hebben, gingen veel leerkrachten tot aan de deur om naar hun mentaal welbevinden te polsen. Die directe aanpak werkte. Zowel de kinderen uit het lager als jongeren uit het secundair onderwijs apprecieerden dat moment van contact, net als hun ouders.

School 11 werkte met een **buddy-systeem**, waarbij een leerkracht telkens verantwoordelijk was voor een twaalfstal leerlingen. De leerlingen kregen een kleurcode: groen wanneer er geen problemen waren, oranje wanneer bepaalde opdrachten uitbleven, rood wanneer de leerling niet online in de les verscheen. In het laatste geval nam de buddy contact op met de leerling. Eerst via smartschool, en als dat niet lukte per telefoon. Als daar nog geen respons op kwam, volgde een drempelbezoek. Op die manier werd elke leerling toch bereikt.

Een aantal scholen (8, 11, 12, 14, 18) **nodigden zwakkere of ongemotiveerde leerlingen uit op school** om daar afstandsonderwijs te komen volgen. Zij konden dan toch, zelfstandig en onder begeleiding van een leerkracht, aan hun taken werken. Het waren vooral de scholen zelf die de leerlingen identificeerden, maar soms gebeurde het ook op vraag van de ouders. De structuur die de school op dat

moment bood, in combinatie met de aanwezigheid van andere leerlingen en een leerkracht, zorgde voor de extra motivatie en controle die deze leerlingen nodig hadden.

In het **LAB-gedreven onderwijs** (school 12) zijn de jongeren het al gewend om projectmatig en zelfstandig te werken. Het motto van de school is *“om uit te dagen waar het kan en te ondersteunen waar het moet”*. Toch werden sommige leerlingen ook daar naar school gehaald om aan hun taken te komen werken. Sommigen bleken namelijk veel meer tijd in opdrachten te steken dan nodig was. Op school kregen ze weer wat structuur, wat bijvoorbeeld ook hielp in een drukke thuissituatie zonder eigen werkruimte. Dat ook verregaande zelfstandigheid begeleiding kan gebruiken, bleek dus tijdens de lockdown. Het gebrek aan nabijheid van andere leerlingen en coaches was wel degelijk een barrière.

2. GERAAKTE IEDEREEN ONLINE?

DE INTERNETVERBINDING EN ANDERE LOGISTIEKE DREMPELS

Natuurlijk hebben niet alle kinderen en jongeren een **eigen laptop**. En als ook de broers of zussen afstandsonderwijs moesten volgen en de ouders van thuis werkten, zaten er nog veel meer met een logistiek probleem. Sommige scholen signaleerden dat ook leerkrachten niet altijd de tools hadden om hun lessen van thuis uit te geven, omdat ze bijvoorbeeld geen **camera** hadden. De geïnterviewde scholen stelden in dat geval materiaal ter beschikking of lieten de leerkrachten hun lessen op school opnemen. Sommige leerlingen kampten met een slecht werkende **internetverbinding** of hadden er zelfs geen. Hoe werden al deze problemen aangepakt?

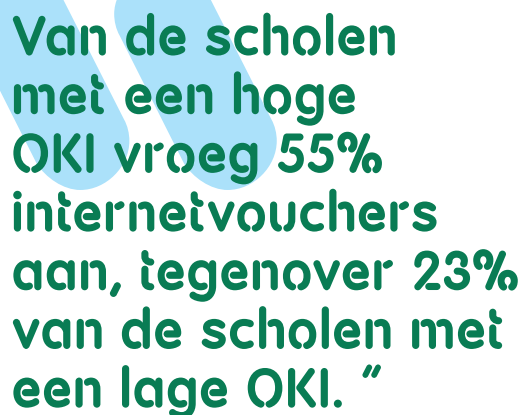
2.1. Internetvouchers

Telenet en Proximus boden tijdens de coronacrisis **internetvouchers** aan. Via een login-code konden gezinnen zonder eigen internetverbinding toch online door te surfen op de vrije bandbreedte van de burens of een publieke hotspot. De scholen vroegen deze vouchers aan en verdeelden ze zelf onder de leerlingen of hun ouders.

82% van de scholen gaf aan het initiatief van de telecomoperatoren te kennen en het een goed idee te vinden. Wat opvalt, is de kloof tussen die kennis enerzijds en de effectieve aanvragen anderzijds (56%). Dat hoeft geen reden tot onrust te zijn, want de voornaamste redenen om geen vouchers aan te vragen waren “we hebben geen leerlingen die hier

nood aan hebben” (43%) en “de school heeft zelf voor andere oplossingen gezorgd” (29%). Die oplossingen bestonden dan vooral uit meer offline taken voor thuis (88%) of een toegankelijke computer-ruimte op school (53%).

Het waren vooral de scholen met **hoge Onderwijs Kansarmoede-indicatoren (OKI)** die wél gebruik maakten van het systeem. Van de scholen met een hoge OKI vroeg 55% internetvouchers aan, tegenover 23% van de scholen met een lage OKI. De secundaire scholen (67%) vroegen significant vaker vouchers aan dan het basisonderwijs (51%). In het buitengewoon onderwijs deed 55% van de scholen een aanvraag.

Van de scholen met een hoge OKI vroeg 55% internetvouchers aan, tegenover 23% van de scholen met een lage OKI. ”

Over de voucheraanvragen hebben we buiten deze steekproef nog meer uitgebreide data over de Telenetvouchers. Daar zien we dezelfde tendensen. Van de 3.445 Vlaamse scholen vroegen in totaal 1.218 scholen vouchers aan bij Telenet, goed voor 35% van alle scholen. Ook daar zien we dat secundaire scholen proportioneel vaker van het systeem gebruik maakten: 63% tegenover 28% in het basisonderwijs. In het buitengewoon onderwijs (basis en secundair gecombineerd) vroeg 35% de vouchers aan.

Een laatste tendens is dat de scholen in **centrumsteden en grootsteden** vaker de vouchers gebruikten dan de scholen in kleinere gemeenten. In grootsteden vroeg zelfs meer dan de helft van de scholen internetvouchers aan.

VERDELING VOUCHERS

De verdeling van de internetvouchers **varieerde sterk van school tot school**. Van de scholen die ze effectief aanvroegen, gaf 25% aan dat ze er weinig of maar een minderheid van uitdeelden. 10% deelde de helft uit. 28% verspreidde een meerderheid en 32% gaf ze allemaal mee met ouders of leerlingen. Scholen die hoog scoren op de OKI hebben vaker de meeste of al hun vouchers uitgedeeld (80%) in vergelijking met scholen die gemiddeld (49%) of laag (60%) scoren. Kansarmoede gaat dus waarschijnlijk hand in hand met een slechtere toegang tot het internet.

“Onze grote opdracht was iedereen online krijgen. We hebben veel leerlingen in een lagere socio-economische klasse. We hebben met de Telenet vouchers gewerkt. We hebben er toch een 20-30tal uitgedeeld. In enkele gevallen zijn we ook bij leerlingen thuis

gaan installeren. Zo is het gelukt, er zijn geen leerlingen uitgevallen en we zijn alle leerlingen blijven betrekken bij online lessen.” (school 9).

Bij de scholen die niet al hun vouchers verdeelden, kwamen twee hoofdoorzaken terug. 40% gaf aan dat de betrokken leerlingen zelf een oplossing hadden gevonden. 37% had meer vouchers aangevraagd dan nodig. Een overschatting van hun telling dus.

OBSTAKELS BIJ LEERLINGEN OF OUDERS

Verspreiding en verdeling bleken nog geen garantie tot activatie en gebruik van de vouchers. De telecomoperatoren hebben een grote discrepantie gemerkt tussen beide. Zo verdeelde Telenet in de periode maart-december 2020, 37.895 internetvouchers waarvan er 7.364 geactiveerd werden.

45% van de scholen stelde vast dat leerlingen of ouders **toch nog hindernissen** met de vouchers ondervonden. Dat gebeurde opnieuw vaker in scholen met een hoge OKI-score, namelijk in 72% van de gevallen, tegenover 38% en 35% in scholen met een gemiddelde of lage OKI. Vermoedelijk ligt dus niet enkel de internettoegang maar ook de mediawijsheid lager in de gezinnen die kampen met kansarmoede.

De **basisscholen** (59%) meldden opvallend meer obstakels in vergelijking met secundaire scholen (33%) en buitengewoon onderwijs (25%). De grootste problemen waren dat het niet lukte om verbinding te maken met het internet of dat de kinderen geen goed werkende laptop of computer hadden.

2.2 Digitaal materiaal voor thuis

Kinderen en jongeren hadden voor hun schoolwerk nog nooit zo'n grote behoefte aan degelijk digitaal materiaal als in 2020. Het is dus relevant om hier een onderscheid te maken tussen de periode vóór en tijdens de coronacrisis.

VÓÓR DE CORONACRISIS

72% van de scholen verdeelde vroeger al laptops of tablets onder de leerlingen. De grote meerderheid (87%) **leende dat materiaal kosteloos uit**, 13% gaf het permanent. Scholen met een lage (90%) of gemiddelde OKI (92%) kozen er nog iets vaker voor om het materiaal uit te lenen dan scholen met een hoge OKI (78%). Gezinnen in kansarmoede kregen het materiaal dus vaker voorgoed. Doneren gebeurde ook relatief meer op scholen in centrumsteden (28%) tegenover 11% in grootsteden en 9% elders.

Het aantal scholen dat materiaal onder de leerlingen verdeelde, steeg tijdens de coronacrisis van 72% naar 87%."

Eventuele **schade** aan de toestellen werd in 51% van de scholen vergoed door de school. In 22% van de gevallen waren het de leerlingen of hun ouders die de herstelling moesten betalen en bij 17% werden de kosten verdeeld.

TIJDENS DE CORONACRISIS

Het aantal scholen dat materiaal onder de leerlingen verdeelde, **steeg tijdens de coronacrisis van 72% naar 87%**. Om iedereen te voorzien kon 74% van de scholen nog putten uit haar eigen ICT voorraad. 22% deed een beroep op een lokaal inzamelinitiatief. In 19% van de gevallen was het de school zelf die het initiatief nam. Slechts een minderheid maakte gebruik van de initiatieven 'DigitalForYouth' (10%) of 'Elke leerling online' (3%).¹ DigitalForYouth werd wel meer gebruikt door scholen met een hoge OKI (18%) en door scholen in het buitengewoon onderwijs (25%).

Ook tijdens de coronacrisis ging het meestal om kosteloze **leningen** aan de leerlingen (93%). 11% van de scholen doneerde ook materiaal, met opnieuw een overwicht in de centrumsteden (33%) tegenover 8% in de grootsteden en 7% elders. De vergoedingen voor beschadigd materiaal liepen parallel met hoe het er vóór de periode van afstandsleren aan toeging.

Ook in veel van de geïnterviewde scholen werd er materiaal uitgeleend aan leerlingen. In de meeste scholen werd dit kosteloos uitgeleend, anderen vroegen een kleine waarborg (bv. 50 euro).

¹ 'DigitalForYouth' zamelt gebruikte laptops in bij bedrijven, die ze dan opnieuw klaar maakt voor verdeling. 'Elkeleerling online' is een platform dat scholen en aanbieders van laptops met elkaar verbindt.

In school 4 werd er via verschillende kanalen materiaal voor de leerlingen ingezameld. *“We hebben gereageerd op de oproep van VGC (Vlaamse Gemeenschapscommissie) voor extra laptops - daar hebben we er 12 extra voor onze school gekregen en die ook direct uitgeleend. In onze straat is ook een buurtwerking, een seniorencentrum. Daar hebben we ook 10 laptops van gebruikt. Deze zijn nu nog in uitleen. We hebben nog een lange lijst met mensen die 1 willen lenen. Via het OCMW hebben we ook nog aanvraag voor andere kinderen gedaan. We hebben kinderen uit gezinnen met meerdere kinderen voorrang gegeven en kinderen in de lagere school. We kennen ook de gezinnen, we hebben ook gekeken naar wie er zeker geen oplossing kon vinden. Soms waren kinderen met vier tegelijk op een smartphone aan het kijken”* (school 4).

In het systeem van deeltijds afstandsonderwijs (huidig schooljaar 20-21), blijkt het uitlenen van materiaal praktisch minder evident te zijn, omdat de leerlingen nu afwisselend thuis en op school les volgen. *“Wij zijn al tijdje aan het investeren in werken met chromebooks in de school die centraal beheerd kunnen worden. Doordat er vorig jaar geen les op school was, konden we elke leerling die erom vroeg een chromebook geven. Iedereen die erom vroeg heeft materiaal kunnen uitlenen. Nu is dat iets moeilijker, want nu zit 1 groep thuis als de andere hier zit. Dit is momenteel een probleem, ze moeten ze terug meebrengen. 10% van onze leerlingen maakte er gebruik van, 27 of 28 leerlingen op 300”* (school 3).

De geïnterviewde scholen gaven daarnaast aan dat ze **weinig info kregen over de initiatieven van de overheid** om extra IT-materiaal te voorzien. Nochtans kwamen er wel vragen binnen van ouders die op het nieuws gehoord hadden dat elke leerling een gratis laptop zou krijgen. Het werd pas later duidelijk voor de scholen dat de kosten afgehouden zouden worden van hun ICT-budget van het komende jaar, wat voor velen een drempel betekende.

Een aandachtspunt was het **netwerk op de school**. Veel scholen gaven aan dat de coronacrisis vaak de gebrekkige infrastructuur aan het licht bracht, zeker tijdens het nieuwe schooljaar dat in september startte. *“Je moet ook zien dat er in alle lokalen voldoende signaalbereik is. Dat was twee jaar geleden nog niet het geval. Van wifi was geen sprake. We zijn dat dan blok per blok beginnen uitrollen. Nu willen we dat elke klas, elk lokaal een goed bereik heeft. We willen dit uitrollen naar een eigen wifi-punt per lokaal. Het is ook belangrijk dat lokalen voldoende uitgerust worden met stopcontacten om laptops in de klas te kunnen opladen.”* (school 19). *“Wij hebben al heel wat geïnvesteerd in ons netwerk, ons netwerk kan het aan. In sommige scholen wil men voor elke klas een camera, maar kan het netwerk het niet aan. Dus dat is wel belangrijk, de technische kant – infrastructuur is belangrijk.”* (school 18)

2.3. Laptopproject

Sommige scholen waren al vroeger gestart met een **laptopproject**. In school 2 kregen alle leerlingen van het eerste en vierde middelbaar al sinds vorig schooljaar dezelfde laptop via de school. *“Wij hebben een overeenkomst met de laptop-leveranciers. En ook omdat we oog willen hebben voor het sociale aspect – elke leerling hetzelfde toestel is echt wel de*

betrachting. Ook qua beheersbaarheid van onze kant. De technische opvolging is een stuk eenvoudiger bij allemaal dezelfde toestellen." (school 2) De leerlingen hadden hun laptops al samen gebruikt tijdens de les, waardoor ze ook een technische voorsprong hadden om ze thuis te gebruiken.

In school 9 was er al een Chromebook voor elke leerling, aangekocht bij inschrijving op de school. *"Die Chromebooks hebben veel voordelen: de kostprijs is laag, ze hebben een lange batterijduur, je kan ze goed beveiligen op het netwerk in tegenstelling tot Windows of iOS. We zijn heel tevreden van de Chromebooks. Ze kosten nog geen 300 euro en ze gaan zes jaar mee. We gebruiken ze elk lesuur."* (school 9) Ook in school 12 beschikte elke leerling over een eigen Chromebook.

In andere scholen stond er al een laptopproject op de planning, maar heeft de coronacrisis het een **duwtje in de rug** gegeven. School 8 begon na de pilootfase met een gefaseerde uitrol bij de leerlingen in het eerste en vierde jaar. Ook in school 19 stond het project gepland voor het schooljaar 2020-2021, maar leerlingen konden al vervroegd hun laptop aankopen tijdens de eerste lockdown. Zo had 50% van de leerlingen al een toestel van de school bij het begin van het nieuwe schooljaar.

Een paar scholen voorzagen ook **laptops voor de leerkrachten**. School 2 koos er expliciet voor om elke leerkracht een identiek toestel als dat van de leerlingen te geven, nog vóór de uitrol bij de scholieren startte. Zij kregen een intensieve opleiding en ondersteuningssessies over zowel de laptop als de nieuwe software-platformen (Smartschool, BookWidgets, Google forms...). Het gaf hen de nodige voorsprong om met afstandsleren aan de slag te gaan. Ook in school 6, 10 en 19 kreeg elke leerkracht al een laptop via de school.

3. HOE PAKTEN ZE HET PRAKTISCH AAN?

DE LOGISTIEKE ORGANISATIE VAN HET AFSTANDSLEREN

3.1. De platformen

De keuze van het digitale platform hing vaak af van de voorgeschiedenis. Voor scholen die al met Smartschool werkten, was **Smartschool Live** de logische keuze, al doken er in het begin van de lockdown wel technische problemen op door de plotse overbelasting. Scholen die al in een Microsoft Office 365 omgeving aan de slag waren, kozen vaker voor **Teams**. Wie al met Chromebooks werkte in een Google omgeving, zette dan weer vaker in op **Google Classroom**. Een combinatie van verschillende platformen kon natuurlijk ook. De leerkrachten van school 6 zetten bijvoorbeeld links in de Smartschool agenda naar de Google site van hun vak.

De kleinere platformen zoals **Jitsi Meet** en **Praatbox** kwamen vooral in het lager onderwijs aan bod. Andere lagere scholen kozen dan weer gewoon voor **Facebook**. School 5 deelde bijvoorbeeld materiaal in een besloten Facebookgroep per klas. Dat had alles te maken met de lage drempel: veel ouders voelden zich daar al thuis en hoefden dan niet te wennen aan een nieuwe omgeving. Om dezelfde reden werkten andere scholen met **WhatsApp**.

Een aantal scholen hadden het in het begin niet makkelijk om ouders en leerlingen mee te krijgen op het gekozen platform. Een werkomgeving als Smart-

school is bijvoorbeeld al iets complexer. Leerlingen en hun ouders moesten soms een zekere leercurve overwinnen om het vlot te kunnen gebruiken.

Qua tools voor lesopnames zien we veel variatie. Voor veel scholen was het een kwestie om zelf snel te zoeken en te gaan experimenteren. Vaak ging het om gratis beschikbare tools, die soms wel beperkingen hadden zoals de beperkte tijdsduur van een sessie.

Een belangrijke vaststelling is dat de scholen **veel leerden uit de eerste lockdown**. Vaak mochten leerkrachten in het begin vrij beslissen welk platform ze wilden gebruiken. Ze kozen voor wat het beste aansloot bij hun eigen lesstijl of bij hun klasgroep. De keerzijde was dat veel leerlingen in de war raakten. Ze zagen zich geconfronteerd met verschillende tools en verloren makkelijk het overzicht. Ook voor ouders met meerdere kinderen op school werkte het verwarrend als er voor één kind andere tools nodig waren dan voor het andere.

Hierdoor zien we bij veel scholen een duidelijke keuze om bij het begin van het nieuwe schooljaar toch duidelijke instructies mee te geven aan de leerkrachten. Ze werkten toe naar een **meer gestroomlijnd en uniform systeem**. Het platform en de tijdsplanning liggen dan bijvoorbeeld vast, maar de concrete invulling van de les blijft in handen van de leerkrachten.

3.2. Het lesaanbod

Tijdens de eerste lockdown van maart tot mei 2020 werkten veel van de bevroegde secundaire scholen met een **aangepast lessenrooster**. Vakken zoals muziek, godsdienst, PO en LO kwamen daarin niet of beperkt aan bod en de hoofdfocus lag op de hoofdvakken. In het nieuwe systeem van deeltijds afstandsleren, sinds september 2020, zien we dat alle bevroegde scholen daar intussen op teruggekomen zijn. Het **gewone lessenrooster** blijft nu behouden en alle vakken worden nu ook effectief aangeboden. Soms is dat wel in gereduceerde of aangepaste vorm: er zijn bijvoorbeeld minder contacturen per vak, maar wel meer uren voor zelfstandig werk.

Technische scholen en beroepsscholen worden natuurlijk geconfronteerd met grote uitdagingen voor de **praktijkvakken**, die moeilijk vanop afstand te geven zijn. Bestaande online-instructievideo's zijn vaak niet op maat van leerlingen. Om eigen opnames te maken in een praktijklokaal heb je dan weer vaak professioneel materiaal nodig. Een filmpje opnemen van laswerken lukt bijvoorbeeld niet met een gewone webcam. School 3 koos daarom resoluut om in de beroepsopleiding in december 2020 geen examens te houden, maar ze te vervangen door extra praktijklessen. Ook stages konden niet doorgaan, wat in veel TSO- en BSO-opleidingen zorgde voor een leerachterstand.

3.3. De lesmethodes

De interpretatie van wat **'afstandsleren'** precies inhoudt, verschilt van school tot school of zelfs van leerkracht tot leerkracht. *"Er is wel materiaal, maar dat is niet gemaakt om afstandsles te geven. Een taak*

Een taak geven is geen afstandsles. Een afstandsles is een les opbouwen zoals je dat voor een klas zou doen."

geven is geen afstandsles. Een afstandsles is een les opbouwen zoals je dat voor een klas zou doen. Dat vergt veel inspanning en daar is veel tijd en werk in gekropen." (school 8)

Bij de bevroegde scholen merken we diverse vormen van afstandsleren, die we hier allemaal classificeren onder afstandsonderwijs:

- o live lesgeven via video (50 minuten of korter)
- o opgenomen instructiefilmpjes (zelf gemaakt of online gevonden) met een bijbehorende opdracht voor de leerlingen
- o zelfstandig werk met een contactmoment tussen leerkracht en klasgroep
- o individueel online contact tussen leerkracht en leerling
- o volledig zelfstandig werk

We merken een duidelijk verschil tussen het aanbod in de eerste lockdown, toen het voor veel scholen heel snel schakelen was, en de omschakeling naar gedeeltelijk afstandsleren in het huidige schooljaar.

DE LOCKDOWN: MAART - JUNI 2020

Niet alle leerkrachten voorzagen live afstandsonderwijs tijdens de eerste lockdown en dat kon ook binnen de school variëren. Zoals in school 2 bijvoorbeeld: *“Beide vormen komen voor. Dus er zijn mensen die echt lessen [vooraf] opnemen in filmpjes. Er zijn mensen die hun les gewoon live geven. Het is wel de bedoeling dat iedereen tijdens zijn lesuur op zijn minst eventjes online komt.”* (school 2)

In gezinnen waar meerdere leerlingen afstands- onderwijs moesten volgen en ook de ouders vaak van thuis uit werkten, was het niet altijd evident om elke leerling op het juiste moment aan de laptop of tablet te krijgen. Sommige scholen kozen er daarom voor om niet live les te geven op één vastgesteld moment, maar om te werken met **opgenomen instructiefilmpjes en bijhorende taken**. Zo namen ze wat druk weg van de praktische organisatie.

Het is natuurlijk ook niet ideaal om leerlingen hele dagen aan hun computerscherm te kluisteren. Een aantal scholen kozen daarom bewust voor een **combinatie**. *“Het is niet optimaal om leerlingen zeven uur per dag online les te laten volgen. We hebben daarom de vakken opgesplitst: een vak van vier uur bestond uit twee uur online les en twee uur zelfstandig werk.”* In school 13 werden de lessen opgesplitst in twee dagdelen: in de voormiddag hadden leerlingen les en in de namiddag waren de leerkrachten online beschikbaar voor vragen en feedback.

School 17 merkte dat structuur belangrijk was voor zowel de leerlingen als de ouders. De leerkrachten zetten daarom op vrijdag een **volledige weekplanning** klaar waarin de live lessen stonden gemarkeerd. Zo konden ouders al in het weekend met hun kinderen de planning doornemen. *“We hadden ook*

live-momenten of instructiefilmpjes, of momenten dat leerlingen met leerkrachten communiceerden. Live lessen werden er minder gegeven, dan eerder met instructies omdat we ondervonden dat als je live een les doet, dat voor een lagere schoolgroep lang duurt. Kinderen blijven moeilijk gefocust. Dus een filmpje en aan de slag, dan overleg met de klasgroep over wat goed ging en wat niet zodat leerkrachten de leerlingen ook gericht konden helpen. Ook individueel vonden er Smartschoolsessies plaats op vraag van ouders.”

In het **LAB-gedreven onderwijs** (school 12) was de stap minder groot omdat de leerlingen daar sowieso heel zelfsturend werken. Vanaf het eerste jaar krijgen zij op maandag een studiewijzer met alle activiteiten van die week en maken ze zelf hun planning. Zelfstandig leerstof verwerken was voor hen dus niet nieuw. Tijdens de lockdown werd het weekoverzicht wel omgezet naar een dagprogramma om de opvolging vlotter te laten verlopen. Een coach keek elke dag na of de leerlingen klaar geraakten met hun werk en of de kwaliteit goed zat. De school keek er ook op toe wat de werkdruk van de leerlingen mocht zijn, bijvoorbeeld 200 minuten werk per dag in de eerste graad, en 250 tot 300 minuten in de hogere jaren. *“Dit omdat we merkten dat de efficiëntie bij de leerlingen daalde en er soms veel langer gewerkt werd aan bepaalde opdrachten.”*

Een school in het buitengewoon onderwijs (school 15) gaf aan de ouders materiaal mee op maat van het kind dat thuis gebruikt kon worden. Dat was niet altijd ideaal, aangezien leerkrachten bijvoorbeeld andere methodes gebruiken dan de ouders om de kinderen te leren lezen.

DEELTIJDS AFSTANDSLEREN: SCHOOLJAAR 2020-2021

Op het moment dat we dit rapport publiceren, voorzien de lagere scholen en de eerste graad van de secundaire scholen **voltijds onderwijs**. Leerlingen in de tweede en derde graad van het secundair krijgen deeltijds afstandsonderwijs. Daar komt bij dat ook in de jaren waar de lessen wél in de klas plaatsvinden, leerlingen geregeld thuisblijven door ziekte of quarantaine.

De **combinatie van die verschillende vormen van afstandsonderwijs** stelde nieuwe problemen. Leerkrachten werden geconfronteerd met leerlingen die de les van thuis wilden volgen en hadden bijvoorbeeld extra camera's nodig om het bord te filmen. Voor leerkrachten die in meerdere graden lesgeven betekende het vaak ook schakelen tussen een les op school voor een live publiek, gevolgd door een online les voor een groep die thuis zat. Dat was (en is) niet altijd evident.

Tijdens de interviews bleek wel dat veel scholen tijdens de tweede (gedeeltelijke) lockdown vaker begonnen in te zetten op **live lesgeven** in plaats van met opgenomen instructies en/of opdrachten te werken. Voor die online lessen kozen ze **vaak niet voor volledige lesuren**, maar voor 15 à 30 minuten instructie gevolgd door zelfstandig werk door de leerlingen om de leerstof te verwerken. *"We hebben het uurrooster nu behouden, maar met de suggestie om max. een half uur echt online les te geven, eventueel met nog een kleine taak eraan gekoppeld. We hebben ook gemerkt van vorig jaar dat het sneller gaat, het online lesgeven. We dachten: we gaan leerstof niet kunnen geven, maar we hebben toch de leerplandoelstellingen bereikt. Instructies geven verloopt efficiënter, er is minder interactie, minder*

storing." (school 13)

Een belangrijke kanttekening hierbij is wel dat veel scholen vaststellen dat de instructies zelf nu wel vlotter verliepen, maar dat sommige leerlingen de leerstof toch minder vlot verwerkten. Op bepaalde vlakken signaleren ze dus wel degelijk leerachterstand.

3.4. Praktische organisatie afstandsonderwijs tweede en derde graad

Voor de organisatie van het afstandsonderwijs in het huidige schooljaar, zien we dat scholen hier elk vanuit hun eigen context een doordachte keuze gemaakt hebben.

WEEK- WEEK SYSTEEM

Een aantal scholen past een week-week systeem toe. Dit kan dan gaan over de ene week de tweede graad en de andere week de derde graad die alternerend op school of thuis lessen volgt. Dit kan ook gaan over de ene week beroepsonderwijs en de andere week technisch onderwijs die op school komt. Dit heeft uiteraard ook te maken met de capaciteit van de schoolgebouwen en klaslokalen. *"De duur van het afstandsonderwijs is bepalend voor het succes. De spanningsboog verdwijnt na een paar weken. Zoals we het nu doen, week om week hebben we nog voldoende resultaten en remediëring."* (school 3). In andere scholen merkt men echter dat de leerlingen een week thuislaten ervoor zorgt dat ze minder gemotiveerd zijn en minder goed werken aan hun opdrachten. Sommige leerlingen ervaren dit dan als een 'extra week vakantie'.

DAG- OM-DAG SYSTEEM

In andere scholen wordt er gekozen voor een dag-om-dag systeem, waardoor leerlingen tussendoor maar 1 dag thuis zijn. Leerlingen volgen op de dag thuis afstandsonderwijs (live of via instructiefilmpjes en daaraan gekoppelde taken). In school 9 werkt men ook met dit dag-dag systeem, maar komen de BSO-opleidingen nog voltijds naar school. Op de dag van het thuisonderwijs volgen de leerlingen het normale lessenrooster, maar wordt ingezet op een combinatie van een 15-tal minuten instructie gevolgd door verwerking door de leerlingen. In school 13 heeft men ook bewust gekozen voor het systeem van dag-om-dag, ook op vraag van de leerlingen voor wie het sociale contact belangrijk is. Ook voor het ritme van het studeren en het opvolgen van leerlingen door de leerkrachten verloopt dit beter. Ook in school 14 wordt hiervoor gekozen.

HALVE DAGEN

School 12 en 18 werkt met het systeem van halve dagen. De ene groep komt hierbij in de voormiddag naar school, de andere in de namiddag. In school 12 blijft de derde graad daarnaast ook nog 1 dag/week van thuis werken. Dit is ook een keuze ingegeven door de inrichting van de school, normaal wordt er daar niet gewerkt met vaste groepen en zijn er veel open instructie- en werkruimtes. Door deze planning kan men alles toch volgens de corona-regels organiseren.

In school 18 wordt er ook duidelijk gekozen voor dagelijks contact met de leerlingen. *“Onze keuze is alle leerlingen elke dag op school voor een halve*

dag. Voormiddag of namiddag en het wisselt de week erna. Thuis krijgen ze afstandsonderwijs, op school blijft het gewone lessenrooster behouden. We hebben hiervoor gekozen omdat 96% van onze leerlingen met de fiets komt, ze zijn dus niet afhankelijk van het openbaar vervoer. We vinden het belangrijk om ze op school te hebben om contact te hebben. De hoog risico contacten waren onder het middageten, maar die contacten zijn nu weg. De leerlingen zijn hierover ook tevreden, de betrokkenheid is nu veel groter voor leerlingen en leerkrachten”. (school 18)

VOLLEDIGE DAGEN

In de bevroegde school die zich situeert in het buitengewoon onderwijs (school 15), is de werking sinds september terug normaal, met dat verschil dat er nu ook gewerkt wordt met klasbubbels waarbij in tegenstelling tot vroeger de logopedist bv. niet voor een cluster van drie klasbubbels werkt, maar wordt toegewezen aan 1 klasbubbel.

3.5. Evaluaties vorig schooljaar

Er bestond veel begrip bij de scholen dat de evaluaties van tijdens het afstandsleren van vorig schooljaar niet (volledig) konden meegenomen worden. Toch meldden ze ook de keerzijde: bij sommige scholen zorgde dat voor een gebrek aan motivatie bij de leerlingen. *“Jammer dat er gecommuniceerd is dat de punten van op afstand leren niet meetelden, want dat heeft een serieuze wonde geslagen. Leerlingen die schoolmoe zijn en horen dat taken niet verplicht zijn, maken de taken niet. Dat heeft veel gevolgen.”* (School 3)

4. KON IEDEREEN MEE?

DE DIGITALE VAARDIGHEDEN VAN LEERLINGEN, OUDERS EN LEERKRACHTEN

4.1. Leerlingen en ouders

Voor lagere scholen met leerlingen uit een lagere socio-economische klasse is mediawijsheid vaak een probleem, ook bij de ouders. Voor hen is het niet altijd evident om een complex platform zoals Smart-school te gebruiken. Veel van de bevroegde scholen zetten daarom ook bewust in op meer toegankelijke tools om in contact te blijven met de ouders (zie 3.1).

De nood werd tot op zeker hoogte een deugd: het afstandsleren zorgde zeker voor een vooruitgang in de digitale vaardigheden van de leerlingen. Bij het begin van het nieuwe schooljaar zagen de scholen zelfs al een duidelijk verschil bij de nieuwe instroom.

Ook op het vlak van zelfstandigheid scoorden de kinderen vaak beter. In een aantal scholen merkten we wel een kloof tussen sterkere en zwakkere leerlingen. *“Ik ben er ook van overtuigd dat het zeker voor sterke leerlingen een surplus is, en voor de zwakkere leerlingen dat we het daar echt heel behoedzaam moeten in de gaten houden.”* (School 2)

Pas bij de evaluaties van het huidige schooljaar 2020-2021 zal de impact van het afstandsleren op de studievoortgang van de leerlingen echt duidelijk worden.

4.2. Leerkrachten

78% van de scholen gaf aan dat de **meerderheid van hun leerkrachten** voldoende digitaal vaardig waren

om online les te geven. Bij 8% van de scholen ging het om alle leerkrachten en bij 14% slechts om een minderheid.

In het **buitengewoon onderwijs** liggen de cijfers significant lager. 30% gaf daar aan dat er maar een minderheid van hun leerkrachten genoeg met de tools overweg kon om digitaal les te geven. Dat staat tegenover 12% in het reguliere basisonderwijs en 9% in het secundair onderwijs.

De scholen hadden doorgaans veel vertrouwen in hun leerkrachten, maar ze hebben ook actie ondernomen om hen nog beter wegwijs te maken. Zo gaf 58% van de scholen de leerkrachten **nascholing tijdens de coronacrisis**. Dat gebeurde vaker op de scholen met een lage OKI (68%) dan op scholen met een gemiddelde (60%) of hoge OKI (47%). Ook in het secundair onderwijs was er meer nascholing (67%) in vergelijking met het basisonderwijs (54%) en het buitengewoon onderwijs (55%).

De populairste thema's voor deze nascholingen waren 'leren werken met digitale leerplatformen en digitale lespakketten ontwikkelen' en 'digitale communicatiemogelijkheden'. Andere, iets minder populaire thema's waren 'creatief creëren online', 'werken rond digitale vaardigheden bij leerlingen' en 'bevragen en evalueren van digitale vaardigheden bij leerlingen'.

Opvallend is dat het officieel gesubsidieerd onderwijs meer aandacht spendeerde aan **cyberveiligheid**. 63% van de deelnemende scholen gaf aan bijscholing rond dat thema te organiseren tegenover 31% in het vrij gesubsidieerd onderwijs en 24% in het gemeenschapsonderwijs.

Scholen zien hoe dan ook in dat er nog altijd nood is aan bijscholing voor leerkrachten om hun digitale vaardigheden te versterken. Maar liefst 70% gaf aan dat ze graag nog extra bijscholing zouden zien. En wel over deze thema's, in volgorde van belangrijkheid:

- o Leren werken met digitale leerplatformen en digitale lespakketten (76%)
- o Creatief creëren online (61%)
- o Digitale communicatiemogelijkheden (57%)
- o Het bevragen en evalueren van digitale vaardigheden bij leerlingen (55%)
- o Cyberveiligheid (38%)
- o Informatiegeletterdheid en vals nieuws (17%)

Uit de interviews bleek dat leerkrachten vaak **drempels** moesten overwinnen bij het gebruik van nieuwe technologie. Maar er was zeker een leercurve. Leerkrachten die nogal schuw waren op dat vlak zien nu bijvoorbeeld wel de mogelijkheden in van de digitale tools. In die zin hebben niet alleen leerlingen maar ook leerkrachten grote stappen vooruit gezet.

Online lesgeven vergt natuurlijk ook **andere didactische vaardigheden**. Voor veel leerkrachten was het allemaal volstrekt nieuw; ze moesten actief op zoek naar andere werkvormen om het afstandsleren boeiend te houden.

Scholen die nog niet zo ver stonden in het gebruik van ICT, zagen de lockdown als een enorme **hefboom**. *"In die zin was de lockdown een hefboom voor ons, om daar iedereen mee aan de slag te laten gaan. Het moest nu. Het was mooi om te zien dat leerkrachten zeiden: ik heb nooit dingen gedurfd, maar nu kan ik het wel allemaal en ik ben er sterker uitgekomen op ICT-gebied."* (school 6).

Het was mooi om te zien dat leerkrachten zeiden: ik heb nooit dingen gedurfd, maar nu kan ik het wel allemaal en ik ben er sterker uitgekomen op ICT-gebied."

Veel scholen zijn vast van plan om daar ook in de toekomst op in te zetten. *"Het is iets te snel gegaan, leerkrachten hebben het zichzelf moeten aanleren. We gaan het nu wel blijvend onderhouden, want als het niet nodig is, passen ze het niet toe."* (school 3) Scholen willen dat leerkrachten ervaringen uitwisselen en zoeken nog meer nascholing rond digitale vaardigheden. Als leerkrachten de nieuwe digitale tools ook blijven gebruiken tijdens hun lessen, hebben ze al die nieuwe know-how voorgoed onder de knie.

5. WAT WAS DE EMOTIONELE IMPACT?

DE SOCIALE DIMENSIE VAN HET AFSTANDSLEREN

IMPACT OP DE LEERLINGEN

Het afstandsleren had natuurlijk een grote **impact op kinderen en jongeren**, die nu elk individueel van thuis uit de lessen moesten volgen. *“Op sociaal vlak is dat een groot gemis, dat ze elkaar niet meer konden zien, niet meer mochten zien. Nu nog, dat hakt er wel op in bij de leerlingen. In het begin van het schooljaar hebben we daarom meer aandacht besteed aan hun welbevinden. Tijdens de lockdown hebben we ook aan onze zorgleerlingen meer aandacht besteed, maar dat mocht alleen telefonisch.”* (school 6)

De scholen signaleerden dan wel voordelen aan het afstandsonderwijs, zoals de grotere zelfstandigheid bij de leerlingen en hun verbeterde technische vaardigheden, maar ze benadrukken toch expliciet het **belang van dagonderwijs**. *“Dagonderwijs blijft nodig, dat is niet bespreekbaar, leerlingen hebben elkaar nodig, ook menselijk is dat geen ideale periode.”* (school 3)

Het wegvallen van de sociale controle had ook gevolgen op het vlak van **discipline** en de resultaten. *“Er zijn grote verschillen in leerresultaat. Met het beste afstandsonderwijs kan je nooit realiseren wat je op school kan. Leerlingen staan een semester achter. Ze sturen taken door naar elkaar en passen dat wat aan. Er is weinig sprake van leren op dat moment. Ik betwijfel of je grote leerwinst kan boeken*

bij afstandsleren voor jongeren tussen 12 en 18. Ik weet niet of ze die discipline al hebben.” (school 9)

In het **buitengewoon onderwijs** was de impact op de leerlingen nog groter. *“Sommige leerlingen waren ontredderd. Voor kinderen die thuis in quarantaine waren, valt de structuur weg. Thuis hebben ze ook niet altijd aangepast materiaal, bijvoorbeeld stoelen waarin kinderen tot rust komen. Er was dus zeker rusteloosheid bij de kinderen.”* (school 15)

IMPACT OP DE LEERKRACHTEN

Er is al veel inkt gevloeid over de emotionele impact op jongeren, wanneer ze wekenlang thuis moeten blijven of nog maar halftijds naar school kunnen. Maar naast de impact op leerlingen die elkaar minder zien, is ook het effect van afstandsleren op de leerkrachten niet te onderschatten.

Een belangrijke factor is het **verminderd sociaal contact tussen leerkrachten** onderling. Veel scholen erkennen het belang van informele ontmoetingen. *“De afstand tussen leerkrachten wordt soms te groot. Samen babbelen valt weg als je online werkt. Het is een oplossing voor een probleem, maar geen structurele aanpak. Tijdens klassenraden zijn er bijvoorbeeld ook veel informele boodschappen, ook in de gelaatsuitdrukkingen van collega's. Dat valt nu weg.”* (School 3)

Ook zorg voor leerkrachten is dus nodig. *“Leerkrachten opvangen is ook belangrijk, een aantal leerkrachten voelde zich verlaten. We zijn hen beginnen opbellen. Je moet niet alleen oog hebben voor leerlingen, maar ook voor het welzijn van de leerkrachten. Sommigen gaan er min of meer aan onderdoor. Er is eenzaamheid, er is een andere manier van les geven. Zij hebben ook steun of een schouderklopje nodig.”* (school 11)

“Tijdens de lockdown hebben we veel ingezet op het welbevinden van de leerlingen, ook met informele momenten: een quiz, een babbeltje slaan... Wat we vergeten zijn, is inzetten op het welbevinden van de leerkrachten. Dat zouden we nu wel anders doen: een koffiemoment online, iets informeels, wat meer inzetten op het sociale aspect. Er zijn collega's die echt alleen zaten tijdens de lockdown.” (school 9)

Uit de interviews blijkt wel dat er in veel scholen ook een **grote solidariteit** bestond. Leerkrachten werkten wel degelijk samen. Ze deelden lesmateriaal, werkten samen lessen uit, gaven elkaar instructies over het gebruik van digitale tools, deelden praktische tips etc. Er groeide vaak een synergie tussen jongere (mogelijk meer ICT-vaardige) en oudere leerkrachten (soms met minder digitale skills), alhoewel het verschil in know-how zeker niet altijd samenhang met de leeftijd. Ondanks het verminderde sociale contact gaven veel scholen aan dat er spontaan onderlinge hulp en ondersteuning ontstond.

“Het samenhorigheidsgevoel gaf het team een enorm gevoel van solidariteit en warmte. Iedereen hielp elkaar. Leerkrachten en zelfs ouders met een printer die andere klasgenootjes hielpen. Onze schoolcultuur zit solidair in elkaar en dat was heel leuk om te zien.” (school 5)

Leerkrachten opvangen is ook belangrijk, een aantal leerkrachten voelde zich verlaten. (...) Er is eenzaamheid, er is een andere manier van les geven. Zij hebben ook steun of een schouderklopje nodig.”

6. HADDEN DE SCHOLEN EEN BELEID?

DE ICT-COÖRDINATIE EN HET BELEID OP SCHOOL

Het belang van een **ICT-beleidsplan** op school valt niet te onderschatten. Ook al was niemand voorbereid op een pandemie en een lange periode van afstandsleren, zo'n plan maakt het wel mogelijk om sneller te schakelen en de ICT efficiënter in te zetten. Het plan zelf mag natuurlijk geen dode letter blijven, het succes blijft afhankelijk van de menselijke inzet. De ontwikkeling en uitvoering in teamverband doet er dus ook veel toe.

In het ideale geval bestaat er binnen het schoolteam een dynamiek waarbij teams het beleidsplan kunnen bijsturen als een **voortdurend onafgewerkt product**. Onder nieuwe omstandigheden moet je ook van koers kunnen veranderen. Zo krijg je een beleidsplan dat continu evolueert. Er is geen andere manier om de hedendaagse context bij te benen, zoals tijdens deze periode van afstandsleren.

6.1. ICT-beleid

51% van de deelnemende scholen had voor de coronacrisis een duidelijk ICT-beleidsplan. In het buitengewoon onderwijs (35%) lijkt zo'n beleidsplan minder voor te komen dan in het reguliere basisonderwijs (51%) en het secundair onderwijs (58%). De beleidsplannen omvatten verschillende componenten, waarvan deze het meest courant terugkeerden:

- Digitale infrastructuur op school (79%)
- Digitale competenties voor leerkrachten (67%)
- Integreren van digitale lescomponenten in de lessen (77%)
- Digitale competenties voor leerlingen (57%)
- Het algemeen beleid voor gebruik van computers en infrastructuur (77%)
- Het algemeen beleid van scholen met betrekking tot portret- en auteursrechten (51%)

De scholen die hoog scoren op de Onderwijs Kansarmoede-Indicator (OKI) spenderen in hun beleidsplan beduidend meer aandacht aan de digitale competenties van zowel leerlingen (74%) als leerkrachten (79%) dan de scholen met lage OKI (48% en 65%) of gemiddelde OKI (53% en 57%). Waar de laag scorende scholen dan weer vaker op inzetten, is de integratie van digitale lescomponenten in de lessen (91% tegenover 77% en 68%).

EFFECT VAN HET ICT-BELEID

Of het ICT-beleidsplan effectief heeft geholpen tijdens de periode van afstandsleren is **voer voor discussie**. 27% zegt absoluut, 34% zegt redelijk, maar voor 32% hielp het plan maar een beetje tot helemaal niet.

Het opduikende pessimisme rond het ICT-beleidsplan kan gelinkt zijn aan de **omstandigheden** waarin dat plan werd opgesteld en uitgevoerd. De werelden vóór en tijdens de coronacrisis waren heel verschillend. Scholen konden op veel voorbereid zijn, maar een wereldwijde pandemie kwam voor iedereen onverwacht. Geen enkel ICT-beleid was voorzien op zoveel afstandsleren. Andere contextuele factoren speelden ook mee. Waren de leerkrachten bijvoorbeeld nauw betrokken bij het opstellen van het plan? Hadden ze inspraak? Werd het plan frequent geëvalueerd?

De ICT-coördinatie varieerde sterk van school tot school. Sommige scholen hadden een eigen ICT-team, andere hadden één externe coördinator voor een hele groep van 45 scholen

6.2. ICT-coördinatie

De ICT-coördinatie **varieerde sterk van school tot school**. Sommige scholen hadden al een eigen ICT-team van meerdere personen die zowel technische als pedagogisch-didactische ondersteuning bieden. Andere scholen moesten het stellen met één externe coördinator voor een hele groep van 45 scholen.

Tijdens de coronacrisis voorzagen veel ICT-coördinatoren een **uitgebreide website met praktische tips en tools** en antwoorden op veelgestelde vragen van leerkrachten. Dit betekende vaak al een grote hulp. Scholen met een intern ICT-team maakten van hen het **aanspreekpunt** voor vragen van leerkrachten, leerlingen en ouders. Datzelfde team kon dan bijvoorbeeld filmpjes uitwerken rond verschillende 'how to' vragen, zoals "Hoe neem je een videoles op?".

Veel scholen hadden dan wel een **ICT-beleidsplan**, maar dat focuste voornamelijk op het gebruik van digitaal materiaal en de tools op school. Het woord afstandsleren kwam er meestal niet in voor – geen enkele school had natuurlijk al concreet nagedacht over een rampscenario van het formaat van de coronacrisis.

De eerste lockdown van maart 2020 zette wel meteen de zaken op scherp. De plotse crisis gaf een impuls om sneller te schakelen met een ICT-beleid. Sommige scholen stelden er voor het eerst een op, andere scholen herbekeken het of pasten de coördinatie meteen aan. De scholengroep waar school 5 toe behoort, stelde vanaf het nieuwe schooljaar 2020-2021 in elke school een **ICT-tussencoördinator** aan: een tussenpersoon tussen de school en de effectieve ICT-coördinator – in dit geval ging het bijvoorbeeld om een turnleerkracht. *“Dat helpt wel. Er waren zoveel ICT-problemen, daarom is er één verantwoordelijke persoon per school gemaakt als tussenpersoon vanuit de scholengroep.”* (school 5)

Ook in school 10 greep de scholengroep in om de ICT-coördinatie anders te organiseren nadat ze lessen trokken uit de eerste lockdown. *“Nu is er een centraal platform volgens specialisatie, er is bijvoorbeeld een specialist in Smartschool, een andere in software (SW), een andere in hardware (HW). Het is een platform waar je hulpvragen kan stellen. Ik weet nu dat ik daar een vraag kan stellen en dan krijg ik binnen de 48 uur antwoord. Ik heb daar tijdens de vorige lockdown zelf heel veel tijd ingestoken, ik voelde me alleen.”* (school 10)

Door de band genomen waren de bevroegde scholen tevreden over de informatie die ze kregen via de kanalen die ze al kenden. Toch bleven leerkrachten soms nog met vragen zitten. Een paar lacunes die de scholen signaleerden:

- o meer tools om naar het welbevinden van leerlingen te kunnen peilen (bijvoorbeeld een leuk verhaal om daarrond te werken)
- o een specifiek aanbod van technische video's om te gebruiken tijdens praktijklessen
- o technieken om personeelsvergaderingen online interactiever te maken
- o wetgeving rond absenteïsme van de leerlingen tijdens afstandsonderwijs
- o privacy-tips voor de online tools die horen bij het afstandsonderwijs
- o privacy-tips over afstandsonderwijs, bijvoorbeeld voor als kinderen in beeld komen – kan dat en mag dat?

7. BRACHT DE CRISIS OOK IETS NIEUWS?

NIEUWE PRAKTIJKEN OP SCHOOL GEÏNSPIREERD DOOR HET AFSTANDSLEREN

De lockdowns kwamen hard en onverwacht, maar brachten meteen inspiratie voor nieuwe praktijken. De coronacrisis werd een bron voor onderwijskundige innovatie. Maar liefst 93% van de scholen spreekt van een duidelijk verschil met ervoor. De vernieuwing situeerde zich vooral binnen het domein van 'soft skills van leerlingen zoals zelfstandigheid, leren plannen en samenwerken' (80%) en 'samenwerking tussen leerkrachten onderling' (72%). 44% vernoemt ook de mogelijkheden tot differentiatie tussen leerlingen en het oefenen van vakspecifieke kennis en vaardigheden.

7.1. Instructiefilmpjes en populaire tools

Al snel zagen de scholen het nut in van **instructiefilmpjes**. Veel leerkrachten investeerden tijdens de eerste lockdown veel tijd om die te ontwikkelen. Ook nu worden ze nog gebruikt voor **differentiatie** binnen diverse lessen, zodat kinderen zelfstandig aan de slag kunnen na het bekijken van een filmpje. Ook als herhaling of voor moeilijke instructies (bijvoorbeeld rekenen) hebben de filmpjes hun nut bewezen. Het zijn inspanningen die niet verloren zullen gaan.

Tijdens de lockdown kwamen ook heel wat **tools** op de voorgrond. In een aantal scholen zaten die al ingebed in de dagelijkse praktijk, maar websites en tools zoals **Xnapda**, **Scoodle Play**, **Bookwidgets** en **Bingel** komen nu steeds vaker aan bod voor opdrachten. In die kanalen zit vaak ook een geïntegreerd huiswerkplatform waar leerkrachten specifieke taken kunnen klaarzetten voor hun leerlingen. De eerste kennismaking en positieve ervaringen met nieuwe platformen waren vaak een aanleiding om ze ook in de gewone schoolwerking te blijven gebruiken, bijvoorbeeld voor differentiatie.

7.2. Een dag afstandsonderwijs

Sommige scholen (2, 8, 13, 18) hadden al na de eerste lockdown het plan opgevat om in de derde graad een dag afstandsonderwijs te voorzien. Uiteindelijk werden ze door de feiten ingehaald – deeltijds afstandsonderwijs was verplicht in de tweede en derde graad vanaf november 2020 (na de herfstvakantie) – maar zij zagen dus al voordelen in de toegenomen zelfstandigheid van leerlingen. Voor hen was het een troef naar het hoger onderwijs toe. *“Het was trouwens ook in de school al zo dat onze derde graad in september gestart is met één dag afstandsonderwijs. Het is één van de weinige scholen die dit al geïmplementeerd had, omdat we vorig jaar*

al heel wat voordelen gezien hadden.” (school 2) Eenzelfde geluid kwam er vanuit school 8: “We hebben gemerkt dat je kan differentiëren op deze manier. Ik denk dat het een blijver kan zijn: vier dagen fysiek op school, één dag van thuis. Daar wordt nu over nagedacht vanuit de basis: we kunnen onderwijs ook op een andere manier organiseren.”

School 13 rolde een **online pilootproject** uit voor de derde graad, met als doel het ook te implementeren als het effectief een **meerwaarde** bleek voor zowel leerlingen als leerkrachten. Per vak werd een blok van twee uur uitgetrokken, zodat leerkrachten meer konden doen rond leerstof die zich leende tot de online les. Leerlingen konden op hun eigen tempo werken en de leerkracht kon één op één de leerlingen opvolgen. *“De leerling kan zo zijn eigen leerproces in handen nemen. Dat willen we bereiken, het doorbreken van thuis achterover geleund naar een scherm kijken en zelf actief het leerproces in handen houden.”* Uit de eerste analyse bleek dat er zeker voordelen waren, maar dat de voorbereiding voor leerkrachten een grote tijdsinvestering vroeg. Ook voor hen was het nog een nieuwe werkvorm.

Ook school 14 rolde een dergelijk pilootproject rond zelfstandigheid uit. Op woensdag krijgt het zesde jaar TSO daar afstandsonderwijs, waarbij ze gedifferentieerde taken krijgen via Google Classroom.

7.3. Blijvend inzetten op digitale vaardigheden

In de bevraagde scholen heerst een duidelijk **bewustzijn** dat ze blijvend moeten investeren in digitale vaardigheden, zowel bij de leerlingen als hun leerkrachten. Veel scholen hebben daar in september 2020, met het oog op een mogelijke nieuwe

We hebben gemerkt dat je kan differentiëren op deze manier. Ik denk dat het een blijver kan zijn: vier dagen fysiek op school, één dag van thuis.”

lockdown, meteen op ingezet om leerlingen tijdens de les **vertrouwd te maken met de platformen** die de school gebruikt, zoals Smartschool. Voor veel scholen kon ook het contact met de ouders digitaal blijven verlopen.

“Het huiswerk wordt nog digitaal doorgestuurd, het contact met ouders verloopt ook online. Instructiefilmpjes zijn waardevol om bij te houden, we werken hier nu nog mee in de klas en maken ook nog nieuwe filmpjes. Dat is handig voor zelfstandig werk in de klas. Oefenplatformen zoals Scoodle Play blijven we ook gebruiken omdat we daar de meerwaarde van zien. We hebben ook meer ICT-materiaal aangekocht en proberen er in de klas vaker rond te werken. Berichten in Smartschool voor de leerlingen moeten ze al in de klas openen, ook de uploadzone op school blijven ze oefenen, omdat we merken dat ze dat anders snel terug kwijt zijn.” (school 4)

8. WAT KUNNEN SCHOLEN LEREN VAN ELKAAR?

ENKELE VOORBEEDEN VAN GOEDE PRAKTIJKEN

Scholen moesten in tijden van crisis snel handelen. De coronacrisis overviel iedereen en het leerproces was voor iedereen een kwestie van trial-and-error. Dat zorgde soms voor onverwachte inzichten waar ook anderen van konden leren. Zowel offline als online.

8.1. Transparante communicatie

Veel scholen ondervonden aan den lijve het belang van transparante communicatie. Om zowel ouders als leerlingen te bereiken, moesten scholen op zoek naar het juiste platform én een laagdrempelige stijl. Hier volgen een paar concrete ervaringen en praktische tips.

BLIJF INZETTEN OP CONTACT MET ALLE LEERLINGEN

Een grote variatie aan kanalen bleek essentieel om alle leerlingen te blijven bereiken. Alle bevroegde scholen staken enorm veel energie in de juiste mix vinden: mail, telefoon, online platformen, WhatsApp, Facebook Messenger, drempelbezoeken... Wat er ook voor nodig was.

“Het is belangrijk om te zorgen dat je alle leerlingen mee hebt. Contact met ouders, hen opbellen, luisteren naar problemen. We hebben kort op de

bal gespeeld. Het was intensief voor coördinatoren, maar je verloor de leerlingen niet. Dat gaan we blijven doen. Nu komen ze dag om dag, maar als we weer maanden dicht moeten, is de betrokkenheid van in het begin een sterkte. Daar ben ik heel blij mee.” (school 6)

CONTACTEER OUDERS OP HET KANAAL WAAR ZE ZICH THUIS VOELEN

Sommige scholen zetten bewust in op de kanalen waar respectievelijk leerlingen en ouders vertrouwd mee waren. Tools zoals Facebook en WhatsApp bleken plots heel populair, zelfs in de context van onderwijs. Dat was natuurlijk net omwille van de laagdrempeligheid.

“Zowel voor leerlingen, ouders als leerkrachten zorgen voor een laagdrempelige toegang, zodat iedereen op een vlotte en toegankelijke manier contact kon opnemen bij vragen of problemen. Dit betekent vaak dat je via verschillende kanalen bereikbaar moet zijn, niet enkel telefonisch of enkel via mail.” (school 5)

Het online contact met de ouders was soms een werk van lange adem. *“Je onderhoudt het contact door huiswerk te blijven doorsturen. Zo zijn ze genoodzaakt ermee te blijven werken, waardoor het op punt*

staat en blijft werken. Anders vergeten ze het snel weer. Die vaardigheid verdwijnt precies snel – wachtwoorden worden vaak opnieuw opgevraagd. Oudercontacten verlopen ook via Smartschool live en dat gaat supervlot op dit moment. Soms met beeld en zonder geluid of omgekeerd, maar ze zijn er wel.” (school 4)

Dezelfde school erkende hierin het grote voordeel van een informele **training voor de ouders**. Ze aanleren in de praktijk, gratis en meertalig, om online ICT-vaardig te worden. *“Nu hebben ze dat zelf gedaan: ze zagen een over filmpje hoe Smartschool werkt etc, altijd in het Nederlands en het Frans.”* (school 4) Hoe dan ook zijn het vaardigheden die onderhouden moeten worden. *“Digitaal niet opgeven is een praktische tip – dat blijven onderhouden, blijven trekken. Zorg dat je elke week digitaal contact houdt, zodat je niet van nul moet beginnen als er nog eens een lockdown zou komen.”* (school 16)

COMMUNICEER MET LEERLINGEN VOLGENS EEN VAST RECEPT

Gaandeweg werd duidelijk dat leerlingen nood hadden aan een zekere routine in de communicatie. Leerkrachten ondervonden dat aan den lijve tijdens de eerste lockdown. *“Het is belangrijk om volgende keer aan een bepaald stramien te werken en daaraan vast te houden. Een vaste structuur erin steken lukte nu niet omdat het soms zo overweldigend was. Ook beter bijhouden met wie we contact hebben gehad en met wie niet. Op dat moment belde elke leerkracht wel eens kinderen op en liet dan weten ‘die heb ik niet kunnen bereiken’, maar het was niet echt overzichtelijk. We hebben er wel uit geleerd. Eind september deden we quarantaine-telefoontjes. Dan hebben we op papier klaslijsten afgedrukt met data*

ernaast waarin je kon aanduiden wanneer de quarantaine startte en voor hoe lang. Dat zou ik nu op een gedeelde drive zetten zodat iedereen daar zicht op heeft.” (school 5)

School 11 werkte met een buddy-systeem waarbij een leerkracht telkens verantwoordelijk was voor een twaalftal leerlingen. Elke leerling kreeg een kleurcode: groen wanneer er geen problemen waren, oranje als bepaalde opdrachten er niet doorkwamen, rood voor leerlingen die niet verschenen in de les. De buddy nam contact op met de leerling bij code rood. Eerst via smartschool, als dat niet lukte telefonisch en als ook daar geen respons op kwam, volgde een drempelbezoek. Zo bleef de opvolging systematisch doorlopen en werd elke leerling toch bereikt.

COMMUNICEER ALS ÉÉN BLOK

Leerlingen en ouders raakten makkelijk in de war wanneer verschillende leerkrachten voor een ander medium kozen. School 11 en 13 losten dat op door centraal te communiceren.

“Je moet goed spreken vanuit één blok. Niet om de haverklap communiceren, maar duidelijk zeggen ‘dit gaat daarover’. Wij hebben altijd via hetzelfde kanaal gecommuniceerd, op dezelfde manier ook. Niet te uitgebreid. Dat is een heel belangrijk gegeven. Probeer iedereen er zoveel mogelijk bij te betrekken. Maar dat is niet altijd evident, je wordt zelf overstelpt met zaken.” (school 11)

“Één van onze troeven vorig jaar was om duidelijkheid bij de leerlingen te scheppen, dat is op een consequente manier gebeurd. We hebben dat niet overgelaten aan leerkrachten individueel. We hebben vanuit de school, samen met ons middenkader, alles gecoördineerd. Vanuit het middenkader ging er naar de

leerlingen per dag één bericht met alle links naar de lessen voor die dag. De graadcoördinator verzorgde dat elke ochtend heel duidelijk: 'Dan is er die les, dan die, en je kan daar geraken met die link.' Dat werd enorm gewaardeerd, die transparantie. De leerkracht kan je dus beter niet apart laten communiceren om een overload aan info te vermijden." (school 13)

STROOMLIJN DE INSTRUCTIES

Afstandsleren vraagt om structuur en ook de timing doet veel. Aansluitend bij de vorige best practice, helpt het dat de taken en contactmomenten met de leerlingen volgens een vast stramien binnenkomen.

"Wij hebben vooral geleerd om meer gestructureerd te werk te gaan. Er was een centraal punt op Smart-school. Onder 'lesonderwerp' stond bijvoorbeeld duidelijk 'groep 1 doet dit en groep 2 doet dat'. Het is een beetje zoeken, maar dat werkt. De agenda hebben we sneller laten invullen door alle leerkrachten, met als deadline de avond voordien. De taken voor het afstandsonderwijs waren voor sommigen ook moeilijk. Daar hebben we richtlijnen uitgeschreven voor leerkrachten waardoor de taken duidelijk omschreven werden, dus niet gewoon 'van pagina zoveel tot zoveel'." (school 14)

COMMUNICEER MET HET TEAM

We zagen al dat het gebrek aan sociaal contact ook voor de leerkrachten moeilijk was. In school 16 werd daarom heel sterk ingezet op transparante interne communicatie.

"Onze communicatie onderling verloopt via een online teamvergadering op Google Meet. Af en toe met het hele team, dan kleuter- en lager onderwijs gesplitst, om iedereen aan het woord te kunnen laten.

We hebben ook veel op papier gezet: mededelingen, agenda's, verslagen van de vergaderingen en twee keer per week een nieuwsbrief voor de leerkrachten. Minstens één keer per week hebben we normaal ook een lunchvergadering, die hebben we nu digitaal aangehouden. Eén personeelsvergadering was voor ons nooit voldoende, daarom waren we ook al met die lunches begonnen. Dat is nu zeker een surplus." (school 16)

Ook school 19 begon met een virtuele lerarenkamer op Teams waar leerkrachten ervaringen konden uitwisselen en vragen konden stellen aan elkaar. Daar verschenen ook instructiefilmpjes met tips over hoe je best digitaal lesgeeft. "We zaten in de digitale lerarenkamer om vragen aan elkaar te stellen en korte infofilmpjes op te sturen. Het sociale aspect, maar dan virtueel georganiseerd. Hoe zet ik mijn Powerpoint digitaal, hoe geef ik les voor de camera? Zo kwamen er een 10- of 15-tal filmpjes online".

8.2. Procesmatige aanpak

School 2 werkte al lang voor de lockdown procesmatig rond digitalisering. Dat maakte de zaak een stuk makkelijker tijdens de lockdown en de periode van afstandsleren. Hoe pakten ze het aan?

- o Het sleutelement is om eerst een **visie op digitale didactiek** te hebben. Je moet er als school van overtuigd zijn dat digitale innovatie hand in hand gaat met onderwijskwaliteit. En je moet daar zowel de leerkrachten als de leerlingen in meenemen.
- o Ten tweede moet je beseffen dat het **een proces** is. Dat betekent iets anders dan het ene schakelmoment zoals nu in veel scholen het geval is. Daar is geen participatie van leer-

lingen of leerkrachten. Onze visie was om er participatief mee aan de slag te gaan. Onze IT-mensen hebben continu geënquêteerd bij de leerkrachten: wat heb je nodig en wat is er al een meerwaarde gebleken?

- o **Service-gerichtheid** betekent dat je terugkoppelt tussen leerkracht en IT, in beide richtingen.
- o Ons **nascholingsbeleid** stemden we hierop af. IT koos de basics die iedereen moest kennen en daar zochten we intern en extern nascholing voor, die we ook cyclisch herhaalden.
- o We **betrokken de leerlingen** via de leerlingenraad en de schoolraad.
- o In het beginstadium was **bereikbaarheid** belangrijk – het was geen moment voor 9-to-5 dagen. Leerkrachten bereiden 's avonds hun lessen voor, het is belangrijk dat je dan ook als kader bereikbaar bent. Dat wordt erg geapprecieerd. Als er een laptop van een leerling stuk ging in de vakantieperiode moesten we daar ook ondersteuning voor bieden.
- o De directie heeft een **divers team** samengesteld dat het IT-beleid opvolgt. Daar zaten ook onderwijskundigen bij die denken als leerkracht en de vertaalslag kunnen maken. Procentueel zijn we meer bezig met pedagogisch-didactische ondersteuning dan met technische ondersteuning.
- o De **infrastructuur** moet erop voorzien zijn. Je kan daar niet mee starten als je al bezig bent met ondersteuning. We waren er al lang serieus mee bezig, dus we hadden een grote voorsprong tegenover andere scholen.

8.3. Laptopproject

In de scholen waar al een laptopproject liep, hadden de leerlingen en leerkrachten een goed werkend uniform toestel. Ze konden er digitaal mee overweg en vaak was er al een keuze voor een specifiek platform gemaakt. Technische ondersteuning wordt bovendien veel eenvoudiger als iedereen hetzelfde toestel heeft. Dit maakt duidelijk dat een laptopproject in de school een troef was bij het omschakelen naar afstandsleren.

8.4. Sommige leerlingen naar school halen

Sommige scholen kozen er bewust voor om een aantal leerlingen naar school te halen en hen daar te laten werken. In school 9 ging het bijvoorbeeld om leerlingen waarvan de leerkrachten zagen dat de motivatie volledig weg was. In samenspraak met de ouders kregen ze dan de vraag om de draad weer op te pikken op school. Het bleek ook elders een zinvolle praktijk om de zwakkere leerlingen of de jongeren met leermoeilijkheden betrokken en gemotiveerd te houden.

8.5. Bevraging leerlingen en leerkrachten

Een aantal scholen bevroeg regelmatig de leerkrachten en/of leerlingen. Dat kon gaan over hun ervaringen met het afstandsleren, een evaluatie van de digitale tools of hun persoonlijk welzijn. Door de vinger aan de pols te houden, konden ze ook sneller ingrijpen als de impact van het afstandsleren te zwaar werd.

8.6. Ondersteuning digitale vaardigheden

School 3 werkte een stap-voor-stap **draaiboek** uit over hoe leerlingen digitale tools zoals Smartschool moeten gebruiken. *“Dit draaiboek staat los van de lockdown. De bedoeling is een routine te creëren zodat er geen grote verandering is tijdens het afstandsonderwijs. We maken hierin concrete afspraken om alleen te communiceren via Smartschoolberichten. Dienstmededelingen worden binnen de drie dagen gelezen. Ook met ouders en leerlingen worden daarrond afspraken gemaakt. Ouders moeten bijvoorbeeld regelmatig Smartschool nakijken, dat staat nu al in ons schoolreglement.”*

School 9 werkte al twee jaar met **triggerlabs** om de leerkrachten nieuwe vaardigheden bij te brengen. *“Om de twee weken of maandelijks delen we een ‘good practice’ met de collega’s. Dat was nu bijvoorbeeld ‘Hoe gebruik je Google classroom?’, ‘Hoe gebruik je Google meet?’ We gebruiken veel instructiefilmpjes, daar is iedereen blij mee. Voor de concrete invulling van het triggerlab sturen we een mail met onderwerpen en leerkrachten kunnen voor de sessies intekenen. Leerkrachten zelf geven ook triggerlabs, zoals een collega die Bookwidgets ontdekt had en dat deelde als good practice. Bij groot succes is dat bv. met 80 personen in de theaterzaal, anders kleinere groepen in het computerlokaal. We profileren ons als een digitale school en zetten in op integratie in alle lessen. Het korps moet ook capabel zijn om online te werken. De triggerlabs werken wel. Er komen ook specifieke vragen vanuit de leerkrachten, bv over specifieke applicaties.”* Deze sessies vinden nu online of in kleine live-sessies plaats.

Het delen van **tips en tricks** bleek een belangrijke praktijk in de meeste scholen (zie 3.6). De acute crisisperiode van de eerste lockdown was een stoomcursus voor veel leerkrachten op digitaal vlak. *“Allemaal geven ze live lessen nu. Veel leerkrachten zijn op de trein gesprongen, iedereen is mee. Tijdens een personeelsvergadering in september hebben we collega’s zelf hun successen laten delen. Collega’s helpen mekaar ook door samen een live-les of een filmpje op te nemen. Het is belangrijk dat ze niet het gevoel hebben er alleen voor te staan.”* (school 18)

ICT-coördinatie en technische ondersteuning blijven belangrijke factoren om het afstandsleren te doen slagen. Veel scholen schakelen nu sneller door een directe lijn te leggen met een ICT-coördinator die kan bijspringen. Zowel voor de technische als de didactische ondersteuning is dat een meerwaarde. *“Het is heel belangrijk dat je iemand hebt, bijvoorbeeld een mediacoach, die een goede opleiding heeft gevolgd en die inhoudelijk kan helpen over hoe je leerstof moet aanbrengen. Die kan ook wat breder kijken naar Software en Hardware.”* (school 10)

Leerkrachten en leerlingen kunnen dan al gewend zijn aan Smartschool, maar dat betekent nog niet dat ook de **ouders** mee zijn. Zeker nu het platform zo hard aan belang won tijdens het afstandsleren. School 17 deed daar wat aan. *“Er waren al kanalen per klas aangemaakt. Het was daardoor iets gemakkelijker – we hadden al aansluiting met de ouders. Toch is het een proces waarin je mensen mee moet krijgen. Toen we gestart zijn, hebben we ouders in de refter uitleg gegeven hoe Smartschool werkt. Op de oudercontacten hebben we ze persoonlijk uitgenodigd, om iedereen erbij te hebben.”*

8.7. Eenduidige aanpak tools

Veel scholen hebben snel lessen getrokken uit de eerste lockdown. Ze ondervonden aan den lijve het belang van éénduidige tools en platformen. In het nieuwe schooljaar 2020-2021 probeerden ze uniformiteit te garanderen voor leerlingen en ouders, ook om de technische ondersteuning te vergemakkelijken.

School 20 had al een eigen schoolplatform om materiaal te delen en taken te geven aan leerlingen. *“Ik beheer het openleercentrum op school en had zelf een platform gemaakt om materiaal te delen. Ouders kregen de URL en leerkrachten konden er documenten en filmpjes op plaatsen. Ook kinderen konden oefeningen uploaden. We hebben daardoor de eerste lockdown vrij goed kunnen opvangen. Daarna zochten we een platform waar we met alle leerkrachten op dezelfde manier te werk konden gaan. Nu zijn we Google Classroom aan het uitrollen. Belangrijk daarbij is coherentie, zodat alle leerkrachten op dezelfde manier met kinderen in contact komen.”*

8.8. De werkbelasting van de leerlingen

Veel scholen gaven richtlijnen mee rond het aantal uren dat leerkrachten online konden lesgeven of taken konden opgeven. Ook in het LAB-gedreven onderwijs was dit een belangrijke praktijk. *“Pro rata werken met een aantal minuten dat kinderen mogen werken voor een vak. Dat was de allergrootste tip. Coördineer de werkbelasting, spreek dat af en hou je daaraan.”* (school 12)

8.9. Remediëringdag voor leerlingen

School 13 maakte een schooldag vrij om problemen weg te werken. *“We hebben die dag geen lessen gegeven, maar een remediëringdag gehouden voor leerlingen waarbij we merkten dat die het moeilijk hadden. Dat was dus op persoonlijke uitnodiging.”*

Ik beheer het openleercentrum op school en had zelf een platform gemaakt om materiaal te delen. Ouders kregen de URL en leerkrachten konden er documenten en filmpjes op plaatsen.”

BESLUIT

De scholen kregen veel te verwerken in het coronajaar 2020. Heel veel. Ze moesten een manier vinden om optimaal te communiceren met ouders en leerlingen én het eigen team. Tegelijk moesten leerlingen het juiste materiaal hebben om van thuis uit verbonden te blijven. En dat terwijl ze nog niet altijd de digitale vaardigheden hadden om er zelfstandig mee te werken. Het mentale welzijn van de jongeren en de leerkrachten stond op het spel, iedereen zocht koortsachtig naar het juiste format voor het afstandsleren. Een coherent beleid ontwikkelen was nodig, maar door de dringendheid was het vaak een kwestie van trial-and-error.

Scholen die al stappen gezet hadden richting digitalisering, plukten daar nu de vruchten van. Ze hadden een reële voorsprong, zeker als de leerkrachten en de leerlingen een uniforme laptop hadden en het al gewend waren om die te gebruiken tijdens de les. Zij botsten alvast niet meer op barrières op het vlak van infrastructuur en bepaalde digitale vaardigheden. Voor andere scholen leverde de logistieke kant van het verhaal meer frustraties op.

Er bleek gelukkig een grote solidariteit te bestaan binnen de schoolteams. Leerkrachten hielpen mekaar uit de nood met praktische tips en tricks. Het gevoel dat ze er samen door moesten zorgde voor een hechte band. Ook voor de leerlingen werd geen moeite gespaard – leerkrachten deden er doğaans alles aan om iedereen aan boord te krijgen. Dat lukte vooral wanneer ze verschillende communicatiekanalen inzetten. De tools met een lage drempel (Facebook, Whatsapp) kregen een ferme boost in

de onderwijscontext. Maar ook offline communicatiemiddelen zoals de telefoon en drempelbezoeken kregen een plaats.

De ervaring van 2020 heeft aangetoond dat er, naast de uitdagingen, wel degelijk voordelen verbonden zijn aan afstandsleren. Scholen merkten een toegenomen zelfstandigheid bij de leerlingen. Zowel zij als hun leerkrachten zetten grote stappen vooruit qua digitale skills. Het was genoeg voor enkele scholen om – los van de lockdowns – al te gaan experimenteren met een dag thuisonderwijs in de derde graad. En de positieve ervaringen met platformen als Xsnapda zullen er in veel klassen een blijver van maken.

Eén ding staat vast: iedereen heeft bijgeleerd. De lockdown en het bijhorende afstandsleren groeiden uit tot een hefboom om nieuwe praktijken te implementeren. Meer leerkrachten dan ooit stapten mee op de digitale trein.

Toch blijft het acuut duidelijk dat het afstandsleren geen volwaardig alternatief is voor lesgeven op school. Onderwijs draait niet enkel om contact tussen leerkrachten en leerlingen, maar ook tussen leerlingen onderling én leerkrachten onderling. Dat sociale aspect woog voor iedereen door. Scholen brengen een structuur en regelmaat die nu ontbrak. Voorlopig is het nog koffiedik kijken hoe zwaar sommige individuele leerlingen daaronder leden. Het leerrendement zal pas in het schooljaar 2020-2021 duidelijk worden. Hoeveel leerlingen liepen een achterstand op? We zullen oog moeten hebben voor de meest kwetsbaren onder hen.

BIJLAGE

Lijst van 20 geïnterviewde scholen

INTERVIEW	NAAM SCHOOL	TYPE SCHOOL	
1	GVBS Heilig Hart	Kleuter- en lagere school - Antwerpen	Stedelijke context, veel kinderen met migratie achtergrond, centrum Antwerpen, 120-tal Iln
2	Sint-Franciscus College Heusden-Zolder	Secundaire school Heusden - Zolder	ASO-BSO-TSO, 1950 Iln, 200 Ikr.
3	Richtpunt campus Ninove	Secundaire school Ninove	Nijverheidsschool, TSO-BSO, 300-tal Iln. Tot voor kort alleen 2e en 3e graad, nu ook eerste jaar met STEM-onderwijs.
4	Regina Assumpta Anderlecht	Kleuter en lagere school - Anderlecht	310 Iln, 34 Ikr. School in kansarme buurt, hoge ses-factoren.
5	GBS De Knipooq Sint-Jans-Molenbeek	Kleuter en lagere school - Sint-Jans-Molenbeek	380 Iln, 35 personeelsleden
6	Lyceum Genk	Secundaire school - Genk	ASO-school, uniformschool, 900-tal Iln, 75 leerkrachten
7	GVBS Heilig Hart	Lagere school - Antwerpen	Stedelijke context, 120-tal Iln.
8	Don Bosco T.I. Hoboken	Secundaire school - Hoboken	Nijverheidstechnische STEM-school, 1500 Iln TSO-BSO, 240 leerkrachten
9	anoniem	Secundaire school - Sint-Niklaas	ASO-BSO-TSO, 1200-tal leerlingen
10	GO! basisschool De Bron Leuven	Lagere school - Leuven	200 Iln
11	anoniem	Secundaire school - Lennik	ASO-school, geen humane wetenschappen, 1306 Iln, 130 Ikr.
12	LAB Gedreven Onderwijs, Sint-Amands	Secundaire school - LAB gedreven onderwijs	485Iln, werken volgens Scandinavisch model, integratieve pedagogiek, problem-based learning.
13	Sint-Jozefhumaniora Brugge	Secundaire school - Brugge	ASO-school bovenbouw, 2e en 3e graad. 780 Iln.
14	Don Bosco Genk	Secundaire school - rand Genk	BSO-TSO, 380 leerlingen
15	Buitengewoon basisonderwijs de Kindervriend Kortrijk	school buitengewoon onderwijs, type 2 (matig tot ernstig en ernstig meervoudige beperking)	125 Iln over 15 klassen. 55-60 leerkrachten, logopedisten, kinesisten, ergotherapeuten, kinderverzorgers. MFC met 100 kinderen in internaat en 50 semi-internaat.
16	VBS Instituut van de Ursulinen Koekelberg	Kleuter en lagere school - Koekelberg, grens Molenbeek	180 Iln, 22 leerkrachten, zeer diverse achtergronden van de Iln
17	SBS TUILT Hasselt	Kleuter- en lagere school rand Hasselt	350 Iln en 35 Ikr
18	Sint Pietersinstituut Turnhout	Secundaire school rand Turnhout	ASO school, 800-tal Iln
19	Mariagaard Wetteren	Secundaire school	Vooraf TSO-richtingen, in ASO sportrichting en in BSO grootkeuken, 800 Iln
20	Basisschool Sint-Jan Berchmanscollege Westmalle	Kleuter- en lager onderwijs	500-600 Iln

COLOFON

WERKTEN MEE AAN DEZE PUBLICATIE

prof.dr. Wendy Van den Broeck (imec-smit, Vrije Universiteit Brussel), Wouter De Bonte, Team Mediawijs, Team Telenet

MET DANK AAN

Departement Onderwijs

EEN PUBLICATIE VAN

Mediawijs, het Vlaams Kenniscentrum
Digitale en Mediawijsheid.

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

v.u. imec vzw, Kapeldreef 75, 3001 Leuven

CONTACT

Andy Demeulenaere,
Mediawijs, BeCentral,
Kantersteen 10-12,
1000 Brussel
info@mediawijs.be

DEZE PUBLICATIE VALT ONDER

de Creative Commons-licentie Naamsvermelding-
NietCommercieel-GeenAfgeleideWerken

